

Tarih: 21.03.2008

Bilgi Raporu

Sayı : 2008/12/106

Konu : TÜRKİYE'DE VE AVRUPA'DA PARTİ KAPATMALARI

Hazırlayan: Seyida ERKEK

TÜRKİYE'DE VE AVRUPA'DA PARTİ KAPATMALARI

GİRİŞ

Siyasi yaşamın baş aktörü siyasi olan siyasi partiler, Anayasamızda yer alan ifadeyle demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Ancak ne yazık ki ülkemizde, bir yandan parti kapatmalarının çare olmadığı ve bu durumun Avrupa Birliği sürecine zarar vereceği konuşulurken diğer yandan da demokrasiler açısından son derece büyük öneme sahip olan siyasi partiler sürekli kapatılma davalarına konu olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Öte taraftan ise devam eden sivil anayasa çalışmalarında parti kapatmalarının zorlaştırılması yönünde yeni düzenlemeler getirilmesi öngörülmektedir.

Geçtiğimiz yıl tam da bu aylarda yine aynı konuyu tartışıyorduk. Ortaya attığı iddialar ve Anayasa Mahkemesi'nin aldığı '367 kararı' ile cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ertelenmesine ve erken seçim kararının alınmasına sebep olan, ayrıca Türkiye'nin, özellikle de AKP'nin geleceğine şekil veren Yargıtay Cumhuriyet Eski Başsavcısı Sabih Kanadoğlu, bir kez daha partilerin kapatılması talebiyle gündeme gelmişti.

Bugün ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçinkaya'nın AKP'nin kapatılmasına ilişkin açtığı kapatma davası ile siyasi parti kapatma davaları tekrar gündeme geldi. Aslında hali hazırda DTP için bu anlamda açılmış bir dava zaten vardı. Ama konunun AKP ile gündeme gelmesi ve bu derece tepki toplamasının nedeni, %47 gibi bir oyla tek başına iktidara gelmiş bir parti ve onun liderleri için ilk kez böyle bir kapatma davasının açılmış olmasıydı.

T.C. tarihini incelediğimizde parti kapatmalarının aslında çok sık yaşandığı görmekteyiz. **Türkiye tarihinde bugüne kadar 26 siyasi parti kapatıldı.** Anayasa Mahkemesi'nin kurulduğu 1963 yılından bu yana ise Yüksek Mahkeme 24 siyasi partiyi kapattı.

Şimdiye kadar pek çok parti kapatılmış olsa da, bunların çoğunluğu daha büyük bir güçle yeniden parlamentoya girmiştir. Hatta yasaklanan siyasetçiler cumhurbaşkanı, başbakan olmuşlardır.

1. Türkiye'de Siyasi Parti Kapatmalarının Geçmişi

Parti kapatmaları ülkemizde 1980 yılı ve sonrasında yaşanan siyasi gelişmeler içerisinde gelenek haline geldi. Türk siyasi hayatında kapatılan ilk partiler hakkındaki kararları sulh ceza ve asliye hukuk mahkemeleri verdi. Çok partili döneme geçilen 1950 yılından sonra kurulan

Millet Partisi, 26 Ocak 1954 tarihinde Ankara Sulh Ceza Mahkemesi'nce kapatıldı. 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra ise iktidardan uzaklaştırılan Demokrat Parti, 20 Haziran 1960 tarihinde Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi'nce kapatıldı.

Tablo 1. Türkiye’de 1968-1980 Döneminde Kapatılan Siyasi Partiler

PARTİ ADI	KAPATILMA TARİHİ
İşçi-Çiftçi Partisi (İÇP)	1968
Milli Nizam Partisi (MNP)	20.5.1971
Türkiye İleri Ülkü Partisi (TİÜP)	24.6.1971
Türkiye İşçi Partisi (TİP)	20.7.1971
Büyük Anadolu Partisi (BAP)	19.12.1972
Türkiye Emekçi Partisi (TEP)	08.5.1980

Kaynak: <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/hur/turk/01/06/22/turkiye/85tur.htm>

Anayasa Mahkemesi'nin 1963 yılında kurulmasıyla birlikte parti kapatma davaları, verilen görev gereği Anayasa Mahkemesi'nde görülmeye başlandı. Anayasa Mahkemesi, tüm partilerin kapatıldığı 12 Eylül 1980 tarihine kadar açılan 6 parti kapatma davasının tümünde kapatma yönünde karar verdi.

Tablo 2. Türkiye’de 1980’den Günümüze Kapatılan Siyasi Partiler

PARTİ ADI	KAPATILMA TARİHİ
Büyük Anadolu Partisi	24 Kasım 1992
Sosyalist Parti	10 Temmuz 1992
Yeşiller Partisi	10 Şubat 1994
Halk Partisi	25 Eylül 1991
Türkiye Birleşik Komünist Partisi	16 Temmuz 1991
Halkın Emek Partisi	14 Temmuz 1993
Özgürlük Demokrasi Partisi	30 Nisan 1993
Sosyalist Türkiye Partisi	30 Kasım 1993
Demokrasi Partisi	16 Haziran 1994
Demokrat Parti-2	13 Eylül 1994
Demokrasi ve Değişim Partisi	19 Mart 1996
Diriliş Partisi	1996
Emek Partisi	1997
Sosyalist Birlik Partisi	7.6.1994
Refah Partisi	16.1.1998
Demokratik Kitle Partisi	26.2.1999
Fazilet Partisi	22.06.2001
Halkın Demokrasi Partisi	13.03.2003

Kaynak: <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/hur/turk/01/06/22/turkiye/85tur.htm>

Anayasa Mahkemesi, 12 Eylül 1980 müdahalesinden sonraki dönemde 1983 yılında yeniden partilerin kurulmasına izin verilmesinin ardından açılan kapatma davalarında ise 18 partinin kapatılmasına karar verirken, DYP'nin de aralarında bulunduğu 17 parti hakkındaki

istemi reddetti. **Halkın Demokrasi Partisi, Anayasa Mahkemesi'nin kapattığı 24'üncü, Türk siyasi hayatında kapatılan 26'inci parti oldu. Yüksek Mahkeme 45 yılda (1963-2008) 24 siyasi partiyi kapattı.**

Tablo 3. Türkiye'de Kurulup Kapatılan Kürt kökenli partiler (1990-1999)

PARTİ ADI	KURULUŞ TARİHİ	KAPATILIŞ KARARI
HALKIN EMEK PARTİSİ (HEP) Genel Başkan: Ahmet Türk	7.6.1990	14.7.1993 Anayasa Mahkemesinin Esas S.1992/1, Karar S.1993/1, Karar Günü. 14.7.1993 (R.G. 18.8.1993/21672) kararı ile kapatıldı.
DEMOKRASİ PARTİSİ (DEP) Genel Başkan: Hatip Dicle	7.5.1993	16.6.1994 Anayasa Mahkemesi'nin Esas S.1993/3, Karar S.1994/2, Karar Günü. 16.6.1994 (R.G. 30.6.1994/21976) kararı ile kapatıldı. (DEP Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmadan önce DEP yöneticileri HADEP'i kurdular.)
DEMOKRASİ ve DEĞİŞİM PARTİSİ Genel Başkanı: İbrahim Aksoy	3.4.1995	19.3.1996 Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı., E: 1995/1 (siyasi parti-kapatma), K: 1996/1, Karar günü: 19.3.1996 (Partinin kapatılması için 6.6.1995'de Anayasa Mahkemesi'nde dava açılması nedeniyle parti yöneticileri Demokrasi ve Barış Partisi'ni kurdular.)
DEMOKRATİK KİTLE PARTİSİ (DKP) Genel Başkan: Şerafettin Elçi	3.1.1997	1999
ÖZGÜRLÜK ve EŞİTLİK PARTİSİ (ÖZEP)	25.6.1992	4.7.1992 (HEP'e katıldı.)

Kaynak:<http://www.kurdishlibrary.org/>

Kürtlerin en uzun süreli siyaset yapan partisi olma unvanını kazanan HADEP'in PKK'ya destek verdiği gerekçesiyle 2003 yılında kapatılmasının ardından kurulan ve haklarında kapatma davası açılan DEHAP ile Özgür Parti ise 2005 yılında kendini feshetti. Ardından

2005 yılında Kürtlerin 4. siyasi partisi ünvanını taşıyan [DTP](#) kuruldu. DTP hakkında açılan kapatma davası ise halen Anayasa Mahkemesi'nde sürüyor.

Anayasa'nın 69'uncu maddesi ve 22.4.1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 101'inci maddesi üç sebepten dolayı partilerin kapatılmasını öngörüyor:

- 1) 68'inci maddede sıralanan kanunsuz fiillerin odağı olması,
- 2) Dış ülkelerden yardım alması,
- 3) Tüzüğü ve programının kanuna aykırı unsurlar taşıması. Ayrıca gene 69'uncu maddede, "Temelli kapatılan bir parti, başka bir ad altında kurulamaz" denilmekte.

Hem Anayasa'nın 69'uncu maddesinde, hem Siyasi Partiler Kanunu'nun 95'inci maddesinde, **kapatılan bir partinin başka bir ad altında kurulamayacağı** hükmü de mevcut. **Ama, "bu durumda parti kapatılır" denilmiyor.** Bazı hukukçulara göre, "kurulamaz" demek, zaten "kurulan kapatılır" anlamına geliyor. "Devam hali", eskisinin kapatma gerekçelerinin yenisinde de sürmesi ile ancak tespit edilebilir. Örneğin milletvekillerinin çoğu, kapatılan partiden yenisine geçer, hatta bu kişiler eski liderlerine de çok bağlı olabilirler, bir kültürel mirası sahiplenebilirler gibi.

Birleşik Komünist Partisi davasında Anayasa Mahkemesi, bir siyasi partinin daha önceki politik hareket ve düşünce akımlarının kültürel mirasını sahiplenmesini, doğal ve demokrasi fikrine uygun karşılamıştı. Doğru Yol'u da, devamlılığı ifade eden çeşitli söylem ve eylemlere rağmen, Büyük Türkiye Partisi'nin ve Adalet Partisi'nin devamı saymamıştı. Savcının iddianamesinde, Doğru Yol'u, Adalet Partisi ve Büyük Türkiye Partisi'nin devamı gibi gösteren cümle ve sloganlara rağmen, Anayasa Mahkemesi Doğru Yol Partisi'ni kapatılmaması istikametinde karar vermişti.¹

Kapatılmış partilerimizin faaliyetlerinden de açıkça anlaşılacağı üzere, siyasi partilerin kapatılması çözüm olmamakta, kapatılan siyasi partilerin fikir ve kadroları bir başka siyasi partide devam etmektedir. Keza 1995 Anayasa değişikliğinden önce, bir partiden bir başka partiye doğrudan geçiş imkanı olmadığından milletvekilleri hülle partisi kurmakta, tüzel kişilik kazandıktan sonra ilk günlerde toplantı yaparak katılmak istenilen partiye iltihak kararı alarak partilerinin yaşamına son vermektedirler. 1995 anayasa değişikliğinden sonra "bu şekilde hülle partisi kurulması gereksinimi de ortadan kaldırılmıştır.

¹ <http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2001/HAZIRAN/23/nilicak.html>

2001 ve 2004'te Siyasi Partiler Kanunu'nda bazı iyileştirmeler yapıldı. Ama deneyimlerimiz gösteriyor ki, bu değişiklikler yeterince köklü ve yeterli değildi. Daha radikal değişiklikleri gidilmesi gerekirdi. Mühim olan Türkiye'yi evrensel standartlarda bir demokratik rejime kavuşturmadır.

2. Avrupa'da Parti Kapatmaları

Avrupa'da siyasi partilerin kapatılma davaları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11'inci maddesi (örgütlenme hürriyeti) kapsamında ele alınıyor. Bu maddeye göre, "Herkes barışçı amaçla toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve bunlara katılmak haklarına sahiptir. Bu hakların kullanılması, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenlik, kamu güvenliği, barış ve düzenin sağlanması ve suç işlemenin önlenmesi, sağlığın veya ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla, ancak kanunla sınırlanabilir." Görüldüğü gibi Avrupa'da bu sınırlamanın kapsamı, özgürlükçü yorumlarla büyük ölçüde daraltılmaktadır. Mahkeme, önüne bir dava geldiği vakit, önce hukukilik ilkesine bakıyor. Sonra tıpkı düşünce hürriyetinde olduğu gibi, "meşru bir amacın" varlığını araştırıyor. Müdahalenin meşru amaca yönelmesi de yeterli sayılmıyor. Aynı zamanda demokratik bir toplumda zorunlu olup olmadığına da bakılıyor. Yasaklamanın, mevcut tehlikeyi önlemek açısından son çare olmasına özen gösteriliyor.

Son 50 yıl içinde bütün Avrupa kıtasında üç parti kapatılmış. Biri terör örgütüyle organik bağlantısı olduğu için. İki tanesi de 1950'lerde Almanya'da totaliter nitelikte partiler.

Almanya: Almanya'da partilerin anayasaya aykırı hareket edip etmediğine Federal Anayasa Mahkemesi karar veriyor. Mahkeme her biri 8 yargıçtan oluşan birinci ve ikinci senato şeklinde. Suçlanan kişilerin savunma hakkı bulunuyor. Başvuru haklı bulunursa parti kapatılarak yerine kurulacak olan teşkilatlar da yasaklanıyor.

Belçika: Devletin partileri kapatmasına yönelik herhangi bir usul yok. Partiler temel özgürlüklere uyma konusunda söz vererek mali destek alabiliyor. Danimarka CMUK kurallarına göre partiye kapatma davası açılabilir. Yüksek Mahkeme ve Yargıtay'da temyiz hakkı bulunuyor.

Estonya: Siyasi Partiler Kanunu'na göre ülke bütünlüğüne aykırı hareket edenlerin faaliyeti yasak. Buna uymayanlar hakkında hükümet Yargıtay'dan talepte bulunarak dava açılmasını isteyebiliyor.

Finlandiya: Siyasi partinin kapatılmasını isteme hakkı İçişleri Bakanı, savcı veya bir parti üyesine ait. Bu yöndeki başvuru, partinin kuruluşu olduğu yer bölge mahkemesine yapılıyor. Yargıtay'da temyiz hakkı bulunuyor.

Hollanda: Mahkeme umumi huzur bozma durumlarında kapatma kararı alabiliyor. Başvuruyu savcı yapıyor, diğer davalardaki prosedür işliyor.

İngiltere: Siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin düzenleme yok. 2000'de yapılan düzenlemeyle partilerden sicile kaydolma isteniyor. Seçimlere katılabilmeleri için sicile kayıt olmaları gerekiyor. Aykırı faaliyette bulunanların kayıtları siliniyor.

İspanya: Partinin kapatılması için iki yargı süreci bulunuyor. Siyasi partinin Ceza Kanunu'nda düzenlenen bir suç işlemesi halinde cezai nitelikli yasaklama veya fesih. Bu durumda yargılama ve karar verme yetkisi kanunda öngörülen genel mahkemeye ulusal mahkeme veya bölge mahkemesi ait. Kapatma için cumhuriyet savcısı yanında fiilden zarar gören kişiler de başvuru yapabiliyor.

İsveç: Siyasi parti yasağı bulunmuyor. Ancak partiler anayasa statüsüne sahip 4 temel kanuna uymak zorundalar.

İtalya: Siyasi partilere yönelik özel bir kanun yok. İtalyan Medeni kanun hükümlerine göre aykırı davrananlara cezai işlem uygulanıyor. Faşist Parti'nin tekrar kurulması ise yasak.

Litvanya: Siyasi Partiler Medeni Kanunda düzenlenen genel prosedüre göre tasfiye ediliyor.

Macaristan: Hukuk ihlalinde bulunanlara karşı savcı parti aleyhinde dava açılmasını isteyebiliyor. Sulh ya da asliye mahkemesi davaya bakıyor.

Polonya: Siyasi partiler sicil kaydına tabi. Sicil kaydı mahkeme tarafından silinen parti faaliyette bulunamıyor. Faşist, Nazist, Komünist eylemlere yer veren partilerin kurulması yasak. Cumhurbaşkanı, Sejm Başkanı, Senato Başkanı, Başbakan, 50 milletvekili, 30 senatör, Yargıtay, Danıştay Başkanları ve başsavcı gerekli başvuruda bulunabiliyor.

Portekiz: Yasaklama yetkisi Anayasa Mahkemesi'ne ait. Silahlı veya askeri, ırkçı veya faşist ideolojiye sahip bir parti, örgüt niteliğinde olmak, üye sayısının 5 binin altında olması gibi hallerde savcının talebi üzerine genel kurul kararıyla kapatma kararı verilebiliyor. Karar oy çokluğuyla alınıyor.

KAYNAKLAR

<http://www.anayasa.gov.tr/eskisine/kararlar/SPKAD.htm>

<http://www.kurdishlibrary.org/>

<http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2001/HAZIRAN/23/nilicak.html>

<http://dosyalar.hurriyet.com.tr/hur/turk/01/06/22/turkiye/85tur.htm>

<http://www.imedya.com/articleDisplay.aspx?articleid=204872&zid=10>

http://www.haber7.com/haber.php?haber_id=242633